

ДОКТРИНА МИРЗИЈОЈЕВА:

Дипломатија могућности
у доба глобалне неизвесности

Уредник
Зоран Колунџија

Наслов ориџинала
ДОКТРИНА МИРЗИЋЕВА:
дипломатия возможностей
в эпоху глобальной неопределенности
Ташкент, «Akademnashr» 2026.

Аутори идеје и руководиоци пројекта
Кудратила Мирсагатович Рафиков
Бахтијор Одилович Саидов

Креативни тим
Санжар Алимхонович Валијев
Шухратжон Махамаднабијевич Јигиталијев
Ботир Еркинович Турсунов
Асал Шухратовна Абасова
Мунира Абдугафуровна Аминова
Амир Насирович Саљамов
Гуломжон Шодмонкулович Пиримкулов
Омонула Лутфулајевич Фајзијев

Преводиоци
Дејан Марковић
Ненад Благојевић

Издавање ове књиџе подржало је
Министарство културе и информисања Републике Србије

ДОКТРИНА МИРЗИЈОЈЕВА:

Дипломатија могућности
у доба глобалне неизвесности

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

„Отвореност према свету, узајамно поштовање
и приврженост дијалогу чине темељне
вредности Новог Узбекистана.“

Ш. М. Мирзијојев
Председник Републике Узбекистан

Ово издање представља научно-публицистичко дело засновано на анализи званичних докумената, јавних наступа и програмских иницијатива председника Републике Узбекистан, као и материјала међународних организација, експертских публикација, архивских извора, а такође мемоара, интервјуа и сведочанстава непосредних учесника дипломатских процеса. У књизи је предузет покушај да се, у хронолошком и аналитичком облику, прикаже еволуција спољне политике Новог Узбекистана, открије логика кључних спољнополитичких одлука и њихов утицај на регионалну и међународну агенду.

Издање је намењено широком кругу читалаца — дипломатама, државним службеницима, политиколозима, историчарима, наставницима и студентима, представницима експертске заједнице, као и свима који се интересују за савремене међународне односе, развој Централне Азије и спољнополитичку трансформацију Републике Узбекистан. Књига има за циљ да буде научно-публицистички извор за разумевање искуства земље у условима променљивог светског система, као и доприноса Узбекистана развоју регионалне сарадње и мултилатералне дипломатије.

УВОД

*„Свеї не ӣрийада оном ко ӣа је ӣокорио силом,
већ оном ко ӣа је исїунио смылом и добрим делима.“*

Алишер Навої

У Републици Узбекистан 2016. године отпочео је период брзих и дубоких промена како на плану унутрашње, тако и на плану спољне политике. Прерана смрт првог председника земље Ислама Каримова постала је подстицај за брзе промене читавог система државне управе. Ризици транзиционог периода били су додатно појачани чињеницом да се Узбекистан налазио у средишту међународних збивања, док су регионалне противречности како у самој Централној Азији, тако и око ње, постајале све израженије. Сукоби и супарништво светских и регионалних сила доводили су до свеприсутног заоштравања геополитичких тензија.

Историја нас учи да у таквим условима државна управа не може бити само механизам бирократског реаговања. Она постаје кључни ресурс за обезбеђивање стабилности и опстанка нације. Неопходно је јасно схватити да је управо у таквом сложенom и рањивом окружењу формирано спољнополитичко усмерење које се у овој књизи назива „Мирзијојевљевом доктрином“.

Она се заснива на широком знању, богатом животном искуству, непоколебљивој одлучности и неисцрпној енергији свесног и далековидог руководиоца који је у критично важном тренутку преузео тешко бреме лидерства и одговорности за земљу, и променио устаљене догме политичког система. Ова јединствена доктринарна визија подразумевала

је брзу модернизацију земље, отворену и прагматичну спољну политику, засновану на принципима три „Д“ – поверења (рус. доверие), дијалога и добросуседства, уз ослањање на регионално јединство у Централној Азији.

Председник Шавкат Мирзијојев је попут Ли Куан Јуа у Сингапуру, који је територију лишену природних ресурса претворио у кључно глобално чвориште и тиме доказао да воља лидера може да промени географску судбину једне земље, својом доследном стратегијом разбио стереотипе који су постојали о Узбекистану и извео земљу на нови ниво интеграције у међународни систем.

У веома кратком периоду постављени су темељи Новог Узбекистана као модерне државе, отворене према суседима и целом свету, која је прошла кроз дубоку обнову друштва, привреде и државних институција. Као што је својевремено Кемал Ататурк историјску кризу претворио у полазну тачку свеобухватне обнове Турске, тако су реформе Шавката Мирзијојева постале за Узбекистан ефикасан механизам преласка на нови модел развоја, заснован на прагматизму, мирољубивости, одрживом расту и стваралачком потенцијалу сопственог народа.

По свом историјском значају, формирање Новог Узбекистана може се упоредити са периодом преображаја Француске под руководством Шарла де Гола, који је у условима дубоке политичке кризе успео не само да обнови државу, већ и да створи нову, Пету републику, поставивши темеље за обнову и даље јачање светске улоге своје земље.

Реформе председника Шавката Мирзијојева нису биле само одговор на изазове транзиционог периода већ су постале и основа за формирање новог модела развоја који обједињује све факторе неопходне за обезбеђивање достојног места Узбекистана у Централној Азији и на међународној сцени.

У извесном смислу, политичка логика реформи Шавката Мирзијојева подсећа и на пут Дена Сјаопинга, чија је политика реформи и отварања променила развојну путању Кине. Оба лидера односила су се с пажњом према наслеђу које су затекли. Успели су да се ослоне на постојећи политички систем, да му дају нови садржај и да га постепено учине отворенијим, прагматичнијим и усмеренијим ка развоју.

Курс Мирзијојева постао је пример брзе, али еволутивне модернизације, која повезује континуитет са дубоким институционалним променама. Пракса је показала да управо такав пут може да обезбеди политичку стабилност, убрзани економски развој и јачање међународног угледа државе.

Међународни експерти нису погрешили када су још 2017. године претпостављали да ће економска модернизација Узбекистана и његова све већа политичка отвореност имати огроман утицај на економски раст и политичку стабилност читаве Централне Азије. Узбекистан је најмногољуднија земља региона и његово географско језгро. То чини ову републику природним и историјским чиниоцем који има пресудан утицај на политички и економски живот овог дела света.

Активном деловању стратешког карактера приступило се одмах, без одлагања. Циљ је пре свега био уклањање свих унутрашњих и спољних препрека на путу преуређења земље и унапређења благостања њеног народа. Захваљујући високом темпу промена и њиховој суштинској разлици у односу на раније приступе, у различитим деловима света све чешће се почео користити израз „Нови Узбекистан“ приликом разговора о овој земљи. Овај појам подразумева промену не само изгледа, већ и саме суштине државе. Концепција новог назива је, наравно, наишла на дубок одјек у срцима свих грађана Узбекистана.

Касније је сам Шавкат Мирзијојев дао концептуални оквир и теоријски опис овог феномена у програмском чланку „Нови Узбекистан – земља демократских преображаја, великих могућности и практичних дела“. Важно је истаћи да је крајњи циљ Новог Узбекистана стварање отворене и развијене државе са иновативном, диверзификованом и конкурентном привредом, инклузивном социјалном сфером и високим људским потенцијалом. Основу државног устројства чини јединствено и толерантно друштво у којем сваки грађанин може да учествује у управљању земљом, а свака стратешка одлука доноси се узимајући у обзир потребе становништва, предузећа и организација цивилног друштва. Захваљујући овом складном споју различитих карактеристика, Нови Узбекистан заузео је достојно место у савременом свету.

Филозофија Новог Узбекистана настала је као резултат дубоког промишљања о трима хиљадама година историје земље, огромном духовном и интелектуалном наслеђу великих научника и мислилаца, који представљају оличење маште и нада мултинационалног узбекистанског народа и његових тежњи ка Трећој Ренесанси. Она симболизује аутентични национални препород на основу ослобађања интелектуалног потенцијала друштва, убрзаног развоја науке, културе, иновација и отворене сарадње са међународном заједницом.

Нови Узбекистан данас не представља неку илузорну и далеку машту, већ свакодневну реалност, која је променила живот милионима суграђана, окупљених око руководиоца државе и архитекте реформи у виду јединственог опште-националног покрета.

Пут Мирзијојева представља пример начина на који политички рукопис једног лидера исписује нову стварност.

Курс председника извео је земљу из зоне стагнације кроз корениту трансформацију државног идентитета: од државе која контролише и претежно административно управља ка држави усмереној на служење грађанима. Овај пут је у пракси доказао да се неизвесност окружења не превазилази прилагођавањем њој, већ стварањем нових идеја и неповратних друштвених пракси.

Захваљујући овом приступу Узбекистан је остварио динамичан, миран и самоуверен прелазак на нови ниво развоја. У међународним односима држава је преиспитала раније опрезне приступе, када су многи кораци превасходно процењивани кроз призму потенцијалних ризика. Уздржаност, која је раније преовлађивала у унутрашњим и спољним питањима, уступила је место отворености и усмерености ка конструктивној сарадњи. Уместо некадашње дистанце, баријера и подозрења настало је доба транспарентних дијалога и поверења, како између државе и друштва, тако и између Узбекистана и његових међународних партнера.

Одустајање од политике „затворених врата“, либерализација економског и друштвеног живота, као и постепено ширење безвизног режима са страним државама, претворили су земљу у активног учесника међународних процеса. Од крајње опрезног приступа „једнаке удаљености“ у односу на већину спољних партнера и превасходно формалног присуства у међународним структурама, Ташкент је направио велики искорак ка прагматичном и широком укључивању у регионална и глобална питања.

Тиме је створена потпуно нова теоријска основа. „Једнака удаљеност“ а приори подразумева уздржаност и постојање унапред утврђених „црвених линија“ у односима са међународним партнерима. Отвореност полази од другачије логике. Она пружа могућност развијања односа са свим

партнерима, пре свега полазећи од националних интереса, а не од унапред постављених политичких ограничења. То омогућава изградњу конструктивних и узајамно корисних односа, уз флексибилан приступ избору формата сарадње, у зависности од стварних потреба и актуелних развојних приоритета државе.

Нису се трансформисали само приступи и садржај – променио се и сам изглед савремене узбекистанске дипломатије. Напоре до са искусним узбекистанским дипломатама који су били међу првим утемељивачима независне спољне политике земље, на међународну сцену ступила је нова генерација енергичних, глобално оријентисаних професионалаца који деле стратешку визију председника Шавката Мирзијоева.

Препознатљиве карактеристичне одлике представника Новог Узбекистана постају патриотизам, искрена оданост својој земљи и народу, до тада незабележена активност на међународној сцени, те јасно разумевање практичног значаја сваке посете и свих преговора са становишта економске дипломатије.

Дипломатски бренд Новог Узбекистана обликовала је непроменљива отвореност и спремност за конструктиван дијалог са свим спољним партнерима, упркос све већој турбулентности светске политике, као и способност да се понуде смела и конструктивна решења тамо где настају на први поглед безизлазне ситуације. Такав приступ постао је не само ефектан већ и ефикасан инструмент за унапређење националних интереса на регионалном и глобалном нивоу.

Нови спољнополитички курс Ш. М. Мирзијоева омогућио је Узбекистану да свој унутрашњи потенцијал претвори у стварни међународни утицај. Земља је изашла из геополитичке сенке, преставши да буде релативно пасиван

објекат међународних процеса, и заузела позицију снажног, сувереног субјекта способног да формулише и промовише сопствену агенду. Ова нова улога Узбекистана је наишла на позитиван одјек и подршку не само суседних држава већ и партнера у различитим деловима света.

Придобиање дипломатске и политичке тежине на кључним глобалним форумима променило је карактер односа Ташкента са партнерима. Иницијативна агенда и проактивно учешће у међународним институцијама постали су облик јачања регионалне и глобалне улоге Узбекистана, учврстивши статус земље као одговорне државе од системског значаја за Централну Азију.

Ташкент је самоуверено преузео улогу генератора идеја од светског значаја, претворио се у угледну преговарачку платформу, у један од дипломатских центара савременог света. Способност Узбекистана да организује и реализује најсложеније мултилатералне сусрете подигла је земљу на суштински нови ниво.

Успешно одржавање таквих значајних догађаја, какво је било 43. заседање Генералне скупштине УНЕСКО-а, 150. скупштине Интерпарламентарне уније, историјски први самит „Централна Азија – Европска унија“, као и бројних других форума светског значаја, представљало је директну потврду овог статуса. Растућа улога и иницијативе Новог Узбекистана данас су признате и тражене у међународној заједници.

За кратко време Узбекистан је постао један од најактивнијих партнера Уједињених нација, обновио раније обустављени процес интеграције у Светску трговинску организацију, постао активан учесник Организације исламске сарадње, Шангајске организације за сарадњу, Заједнице Независних

Држава и Организације за економску сарадњу, придружио се Организацији туркијских држава и у њој заузео истакнуто место, добио статус државе-партнера БРИКС-а и постао једна од земаља оснивача Савета за мир. У наредним годинама земља ће бити домаћин самита Међународног фонда за спас Арала, Заједнице Независних Држава и Организације туркијских држава, а први пут у својој историји председаваће глобалним Покретом несврстаних земаља. Овако брз успон јасно потврђује да је суверени међународноправни субјективитет Узбекистана достигао квалитативно нови, стратешки ниво.

Ташкент у савременом тренутку не само да учествује у међународним процесима већ се појављује и као њихов коаутор. Најочигледнији доказ за то је регионална политика. Уз подршку суседних земаља, република је постала један од архитеката нове реалности у Централној Азији и њене структурне трансформације у стабилан и атрактиван регион који се динамично развија.

Први стратешки промишљен корак у спољној политици председника Шавката Мирзијојева био је да потпуно реструктурира односе са земљама Централне Азије. Регион, који се у спољном свету дуго перципирао као трајна зона нетрпељивости, граничних спорова и сукоба око водних ресурса, сада се сагледава као простор добросуседства, недељиве безбедности и приоритетне сарадње.

Доследна политика отворености, дијалога и поверења, уклањање препрека, развој прекограничних веза и покретање нових унутрашњих формата сарадње поставили су темеље за формирање Нове Централне Азије, која се суштински разликује од свог некадашњег стања експлозивне напетости.

Историја ће још много пута давати оцену томе како је политика добросуседства сачувала Централну Азију од разорног сценарија „балканизације“, спречивши урушавање међудржавних веза и успостављене регионалне архитектуре. О великој вероватноћи таквог катастрофалног сценарија говорили су бројни угледни политиколози и стручњаци за међународне односе.

У доба све веће глобалне нестабилности регионална консолидација добија посебан значај. Уместо некадашње уздржаности и изолованости, региону је понуђен нови модел сарадње, заснован на свеобухватној отворености и кооперацији. То није само спречило конфликтну фрагментацију већ је и суштински променило међусобну перцепцију држава Централне Азије, које су престале да се удаљавају једна од друге и постале свесне да представљају међусобно повезане делове јединственог и недељивог екосистема.

Попут потока који, спајајући се, стварају велику и пуноводну реку, тако су и државе Централне Азије схватиле

да њихова снага није у разједињености, већ у јединству циљева и тежњи.

Управо је у овом периоду политика „стратешке усамљености“, својствена Узбекистану из ранијих година, уступила место садржајној и прагматичној политици: „Централна Азија на првом месту“. Такав приступ је убрзо изашао из оквира лепе декларације, испунио се конкретним економским уговорима и претворио у главни оперативни механизам регионалне политике.

Уједињавање суседа постало је свестан одговор на дубоку кризу савременог светског поретка. Данас Централна Азија преиспитује своју улогу на мапи света. Регион се заувек удаљио од статуса периферије и постао један од центара гравитације новог међународног система.

Централноазијско искуство може постати привлачан пример за заинтересоване државе и регионе широм света, док истовремено представља значајан допринос формирању међудржавних веза и међународних односа новог типа.

Кључна прекретница ове нове епохе био је формат редовних Консултативних састанака шефова држава Централне Азије, успостављен на иницијативу председника Шавката Мирзијоева. Покретање овог јединственог механизма регионалне солидарности моментално је и значајно увећао међународни значај сваке државе учеснице.

Наступајући као јединствена и кохезивна заједница, регион је из корена променио саме услове дијалога са спољним центрима моћи. Стечена субјективност и унутрашње јединство поставили су Централну Азију на глобалну мапу као недељиви фактор, приморавши све партнере да преиспитају односе са државама региона. То је дало снажан подстицај и суштински другачији стратешки садржај мултилатералним форматима сарадње „Централна Азија плус“, претворивши сусрете са Кином, САД, ЕУ, Русијом, Немачком, Француском, Италијом, Јапаном, Републиком Корејом, Индијом и другим кључним актерима из протоколарних догађаја у конкретан и конструктиван партнерски дијалог.

Истовремено, активирање формата „Централна Азија плус“ омогућило је стварање стабилног спољног оквира геополитичке предвидљивости. Ташкент води самоуверен, прагматичан и дугорочан дијалог са кључним партнерима на удаљеним геополитичким просторима, учврстивши статус сувереног и стратешки заштићеног центра моћи у самом срцу Евроазије.

Ова концепција „два прстена поузданости“ јединствена је по томе што органски кореспондира са менталним кодом узбекистанског народа. Први прстен, „Ичан-Кала“ (унутрашња цитадела), представља монолитно језгро кохезије (у региону је то механизам КСШДЦА). Други прстен, „Дишан-Кала“ (спољна тврђава), представља заштитни

оквир координисаног деловања на спољној сцени (у региону – платформа „Централна Азија плус“).

Ово традиционално стратешко виђење по својој суштини подразумева двослојни систем: унутрашњу зону мира и спољну сферу интеракције са другима, и тако носи у себи далеко сложенији и напреднији смисао од класичног затвореног и једнослојног европског еквивалента израженог формулом „мој дом је моја тврђава“.

„Унутрашњи прстен“ (КСШДЦА) ствара простор апсолутног поверења међу суседима, док „спољни прстен“ („ЦА плус“) кристалише јединствену вољу региона према спољном свету.

Међусобно преплитање два прстена појачава њихову снагу, стварајући чврст ланац. Два круга, када су повезана, образују структуру отпорну на спољне утицаје: ланац је немогуће прекинути све док се чува целовитост оба његова дела.

У пракси узбекистанске дипломатије слика испреплетених „прстенова кохезије“ трансформисала се из упечатљиве филозофске метафоре у строги нормативни модел који поставља нове оријентире одрживих система безбедности како у Централној Азији, тако и далеко изван њених граница.

Трећу карику у парадигми спољне политике Новог Узбекистана представља принцип уравнотежености и истинске мултивекторности. Председнику Шавкату Мирзијојеву пошло је за руком да изгради, по ширини и стабилности јединствену мрежу непосредног дијалога са кључним светским лидерима и руководиоцима водећих међународних организација.

За разлику од маневрисања између глобалних центара моћи, овај приступ омогућава отворену сарадњу са свима

на основу узајамног поштовања, стратешког поверења и прагматичне сврсисходности. Јасно артикулисање националних и централноазијских интереса и њихово доследно заступање уз способност проналажења заједничких тачака са свим партнерима представља, у суштини, препознатљиву одлику Новог Узбекистана.

У данашњем сложенем историјском тренутку, динамично ширење географије контаката и до сада невиђена интензивност сусрета на највишем нивоу, напоредо са диверзификацијом трговине, претварају се у за Ташкент главни одбранбени штит – то су кључни инструменти јачања спољнополитичких позиција и унапређења националних интереса. Одлучно деловање омогућило је гарантовање геополитичке стабилности у условима глобалних потреса и непредвидивости XXI века.

Важан успех представља темељно осавремењивање целокупне административне и дипломатске културе. Спољна политика Новог Узбекистана ослободила се укоренење протоколарне рутине, стављајући акценат на максималну динамичност, практичност и конкретне резултате.

Непрекидан, интензиван распоред иностраних посета и стално нарастајући обиман пакет споразума показали су да је земља прешла на стратегију проактивног деловања. Њена суштина није само у активности ради саме активности, већ у систематском попуњавању ранијих празнина и стварању чврстих темеља за наредне деценије.

Централни елемент обновљеног курса постала је економска дипломатија, која се претворила у главни инструмент спољне политике и стратегије одрживог раста, модернизације националне привреде и повећања благостања народа. Упра-

во је економска дипломатија обезбедила тесну повезаност спољнополитичког курса са задацима унутрашњег развоја.

Ако су се раније дипломате углавном усредсређивале на политичка питања, у последњим годинама се садржај њиховог рада значајно променио. Дипломатски корпус земље преусмерен је на активан рад са страним инвеститорима, финансијским институцијама, индустријским корпорацијама, извозно-кредитним агенцијама, привредним коморама и пословним круговима. Рад дипломатских представништава Узбекистана у иностранству суштински је преусмерен на обављање конкретних практичних задатака. Главни напори усмерени су на привлачење директних страних инвестиција, ширење географије извоза домаћих производа и промоцију националног туристичког брэнда. Значајну улогу имају редовни пословни форуми, инвестиционе конференције, билатерални пословни савети и презентације инвестиционог потенцијала Узбекистана у највећим светским финансијским и економским центрима.

Један од најважнијих елемената новог модела у настајању јесте увођење принципа економске ефикасности рада дипломатских представништава. Амбасаде имају утврђене критеријуме успешности који се односе на обим привучених директних страних инвестиција, број реализованих инвестиционих пројеката, повећање извоза, уклањање трговинских баријера, проналажење нових тржишта, привлачење савремених технологија, развој туристичке сарадње и подршку националном бизнису у иностранству. Практично свако дипломатско представништво постало је центар за економску промоцију Узбекистана.

Увођење свеобухватне административне матрице „амбасаде – привредне гране – региони“ омогућило је директ-